

РАЗВИТИЕ НА МИНЕРАЛОЖКИТЕ КОЛЕКЦИИ ВЪВ ФОНДА НА НАЦИОНАЛНИЯ ПРИРОДОНАУЧЕН МУЗЕЙ

СВЕТОСЛАВ ПЕТРУСЕНКО

Сегашният богат фонд от минерали в Националния природонаучен музей (НПМ) е плод на усърдна многогодишна събирателска работа и активен международен обмен. Тази дейност особено силно се разви през последните десетина години (фиг. 1). Ще проследим накратко в исторически аспект развитието на нашите връзки със сродни музеи в света.

Развитието на Националния природонаучен музей преминава през четири етапа (К о с т о в, 1984). При създаването си (1889) той носи името Естественоисторически музей, а фондовете му съдържат единични минерални и скални образци. Солидна основа за развитието на минераложката колекция се полага през 1902 г., когато Kurt Kamlach подарява своята минерална сбирка. Тя съдържа 899 образца с 235 минерални вида и разновидности и е събрана от дядо му Herman Angerstein (Б у р е ш, 1953). По време на Балканската война (1912—1913) войници от фронта намират в окопите при Чаталджа две вкаменени дървета и ги изпращат до Естественоисторическия музей в София. След период на събиране на нови образци на 30. X. 1920 г. става възможно официално да се открие Минераложко-геоложкия отдел на музея.

Минераложкият фонд продължава да нараства и се обогатява с подарените лични колекции — на проф. Ст. Бончев, съдържаща минерали и скали, на проф. Г. Златарски, съставена от чуждестранни минерали, скали и фосили, на акад. Г. Бончев и др. При започване експлоатацията на Маданския руден район през 1937 г. на музея са подарени минерални друзи и рудни образци от минните инженери Г. Коняров и К. Константинов. По това време от П. Табаков, притежател на последния действащ самоков в България, музеят закупува красивите аметистови кристали от околностите на с. Тешево в Южен Пирин (Б у р е ш, 1953). По-късно проф. Ц. Димитров подарява образци от проучваните геоложки обекти в Осогово. През този втори период от развитието на НПМ има малко постъпления от чужбина — от Чехословакия, Германия, Югославия и Италия. На 30. III. 1944 г. в зданието на музея попадат бомби и то е частично разрушено. За щастие по инициатива на директора акад. Ив. Буреш зоологическите експонати са били вече евакуирани и се запазват. Образците от Минераложко-геоложкия отдел обаче са подложени на частично разрушение и повреждане, много от етикетите се разбъркват. Една част от минералите и до днес остават с неизяснени находища и подлежат на определение. Инвентарните книги заедно с останалата документация са унищожени.

След 9. IX. 1944 г. започва нов период. Въпреки тежките следвоенни условия по искане на акад. Буреш е отпусната правителствена помощ. Зданието е ремонтирано и колекциите заемат своите места. От 1947 г. преминава към БАН с ново име — Природонаучен музей. Ненапълно възстановените минерални колекции са подредени и описани. Те се обогатяват с нови мине-

рални образци от развиващата се миннодобивна промишленост и от разширяващите се геоложки проучвания в страната. От Маданските рудници постъпват галенитови, сфалеритови и халкопиритови друзи, предадени от минните инженери Е. Майрович, К. Константинов и др. Получават се образци от научните сътрудници на Геологическия институт. Създава се дългогодишно плодотворно сътрудничество с Минералогическия музей „А. Е. Ферсман“ при АН СССР в Москва. През 1956 г. от там постъпва първата голяма колекция от различни месторождения в СССР. При гостуването у нас на чуждестранни специалисти и след командировки на научни сътрудници от Геологическия институт в СССР, ГДР, Полша, Чехословакия и Югославия минералната колекция се обогатява. Много образци постъпват след приключване на научноизследователските задачи на Геологическия институт и отчасти от Геолого-географския факултет на Софийския университет в Западна Стара планина, Панагюрско, Бургаско, Централните Родопи и др.

През 1962 г. се взема неправилното решение да се закрие Природонаучният музей, а колекциите да се прехвърлят съответно към Геологическия, Ботаническият и Зоологическият институт. Поради липса на специално помещение в Геологическия институт минераложките, петрографските и палеонтоложките колекции се местят от помещение в помещение. Отново се повреждат образците. Някои минерали изчезват. Въпреки че няма музей, образци за минераложкия фонд продължават да се събират. Известният български глациолог ст. н. с. д-р В. Захариев подарява минерални образци от Антарктида, взети по време на участието му в полярна експедиция през 1968 г. (Петрусенко, 1973). От 1971 г. започва нов обновителен етап за музея с решението на Президиума на БАН колекциите да се върнат в старото здание. Преместването се извършва от малко хора и с много доброволна помощ от сътрудниците на Геологическия и Зоологическия институт. През следващата година се отпускат средства за изработване на нови витрини с по-голяма експозиционна площ и по-добра възможност за излагане на минералните образци.

Започва работа по подготовката на новата експозиция, която изисква попълнения от минерали както от страната, така и от чужбина. Особено ценна е безкористната помощ, оказана от ръководството на секция „Минералогия“ на Геологическия институт при БАН за възстановяване на експозицията и за обогатяване фонда на НПМ с нови материални образци. Използвани са старите връзки на обмен с Минераложкия музей в Москва, към който е отправена молба за изпращане на представителна колекция с минерали от съветски месторождения. Създадени са първите контакти с музея на Екол дьо Мин в Париж и са обменени минерални образци. От френския музей са получени минерали от различни страни на света. Сред тях са големите вивинитови кристали от Камерун, атакамит от Чили, сподумен, топаз, сколецит от Бразилия, турмалин от Мадагаскар и др. Тези постъпления обогатиха старата минерална колекция на музея.

През 1974 г. е създаден Националният природонаучен музей като самостоятелно научноизследователско и музейно звено към БАН. Започва период на бързо обновяване, разрастване и обогатяване на минераложките колекции в музейния фонд. Срочно е възстановена експозицията от минерали. В началото на септември същата година във връзка с IV симпозиум на Международната асоциация по генезис на рудните находища тя бе открита и прие първите посетители. Първоначално минераложката експозиция заема само една зала, но през следващата година е разкрита втора, където е показан генезисът на минералите, скалите и полезните изкопаеми. В нея бяха изложени получените от АН СССР и от президента на САЩ лун-

ни проби, донесени от космическия апарат „Луна-16“ и „Аполо-17“, както и минералите гагаринит $\text{NaCaY}(\text{F,Cl})_6$ и армстронгит — $\text{CaZrSi}_6\text{O}_{15} \cdot 2,5\text{H}_2\text{O}$, носещи имената на първия космонавт Ю. Гагарин и на първия човек, стъпил на повърхността на Луната, Н. Армстронг. Тук се намират подарените минерали и синтетични кристали от АН СССР по случай 100-годишнината от създаването на БАН през 1969 г.

От Моравския музей в Бърно (ЧССР) е получена колекция от характерни за региона минерали. През този период е проведена среща на акад. Иван Костов с пионери от Смолянския край, на която са подарени за музея минерални образци от Маданския и Лъкинския район. От ръководството на МОК „ГОРУБСО“ в Мадан са предадени големи кристални друзи от рудниците на комбината, от които най-интересна е галенитовата друза с големи кристали, достигащи до 12 см. Постъпиха и първите заирски образци от богатата на руди провинция Шаба, също от Тунис и НР Конго.

През следващата 1976 г. гости на музея са видните съветски минералози акад. А. В. Сидоренко — вицепрезидент на АН СССР, и акад. Е. К. Лазаренко, президент на Украинското минераложко дружество. Акад. А. В. Сидоренко подарява най-внушителната както по брой, така и по размерите си минераложка колекция от интересни образци от п-ов Кола, съдържаща ферсманит, астрофилит, ставролит (фиг. 2), апатит, кианит, хакманит и др., също и вулканска бомба от вулкана Толбачек в Камчатка, чието изригване бе предсказано от съветските вулканолози. По-късно той подарява и образец с новооткрития минерал сидоренкит — $\text{Na}_3\text{Mn}(\text{PO}_4)(\text{CO}_3)$, носещ неговото име.

Последват командировки в чужбина за обмяна на опит с естественоисторически или геологически музеи. Установени са контакти със съответните музеи в Рим, Милано и Генуа (Италия), с подобни музеи в Букурещ (Румъния). Обменят се минерални образци и са получени минерали, необходими за експозицията на НПМ.

През пролетта на 1977 г. Министерството на финансите предава на НПМ ценна колекция от скъпоценни камъни от Афганистан. Тя съдържа единични турмалинови кристали, представени от разновидностите верделит и индиголит. През есента на същата година по време на участие в XI конгрес на Карпато-Балканската геологическа асоциация в Киев (СССР) са задълбочени старите контакти с украинските минералози и особено със сътрудниците в Геологическия музей на АН УССР. С тяхна помощ са набавени характерни и редки минерали за Украйна. В музея е пренаредена една от залите, в която е създадена систематична минераложка експозиция. В друга зала е открита експозиция за свойствата на минералите (Петрусенко, 1978).

Новата 1978 г. започва с получаването на пратка от Музея на Източната геологическа експедиция в гр. Далнегорск (СССР). Тя съдържа кристали на датолит, данборит, калцит и др. Малко по-късно от геолози, работещи в Африка (Мозамбик), е получена колекция от пегматитови минерали с прекрасни турмалинови, кварцови, берилкови кристали и редица други минерали, а от работещи в Мавритания — образци от голямото железорудно месторождение Tazadit. По време на XII конгрес на Международната минераложка асоциация (ММА) в Новосибирск (СССР) фондът се обогати с минерали от месторожденията Слюдянка и Тажеран, а проф. А. В. Сидеров от Минераложкия музей на Геологическия музей в гр. Иркутск подари великолепен апатитов кристал.

По време на пребиваването си в Япония акад. Ив. Костов получи от Естественоисторическия музей в Токио новооткритите японски минерали йошимураит, намболит, сакураит, а по-късно и вакабаяшилит.

През 1979 г. са установени връзки с Музея по минералогия при Института по минералогия и кристалография на Техническия университет в Западен Берлин. Разменени са образци, от там е получена колекция от известното пегматитово месторождение Хагендорф във ФРГ с първични и вторични фосфорни минерали (трифилин, рокбриджит, хагендорфит, щрунцит и др.). Проф. П. Ю. Юбел от същия институт подари на музея минерали от Намибия — диоптаз, дюмортиерит и розов кварц.

За попълването на колекцията ни от метеорити отправихме молба до Комитета по метеорити на АН СССР. Те ни изпратиха образци от сихотелин, жовтен и саратов. По-късно от Народния музей в Прага (ЧССР) предадоха на НПМ отливки от техни образци метеорити.

През изминалите години бяха посетени различни находища и месторождения на минерали и полезни изкопаеми в страната. От тези места бяха събрани много минерални образци. Фондът от минерали значително нарасна. Това ни даде възможност през 1980 г. да се отзовем на молбата за помощ при възстановяване на изгорелия Музей по минералогия на Националния естественоисторически музей в Лисабон (Португалия). На него изпратихме представителна колекция от български минерали.

От 1980 г. започна участието ни в международни изложби за обмяна на минерали във Вроцлав (Полша), а участието ни на борсата в гр. Тишнов (ЧССР) е вече традиционно. По този начин стана възможно да се подберат такива минерални видове, които липсват във фонда на музея. Експозицията в НПМ се разнообрази с образци от нови находища. Създадоха се лични контакти с колекционери от други страни, от които по-късно получавахме интересуващите ни минерали. На тези срещи можеше да се видят минерали от новооткритите находища в света (фиг. 3).

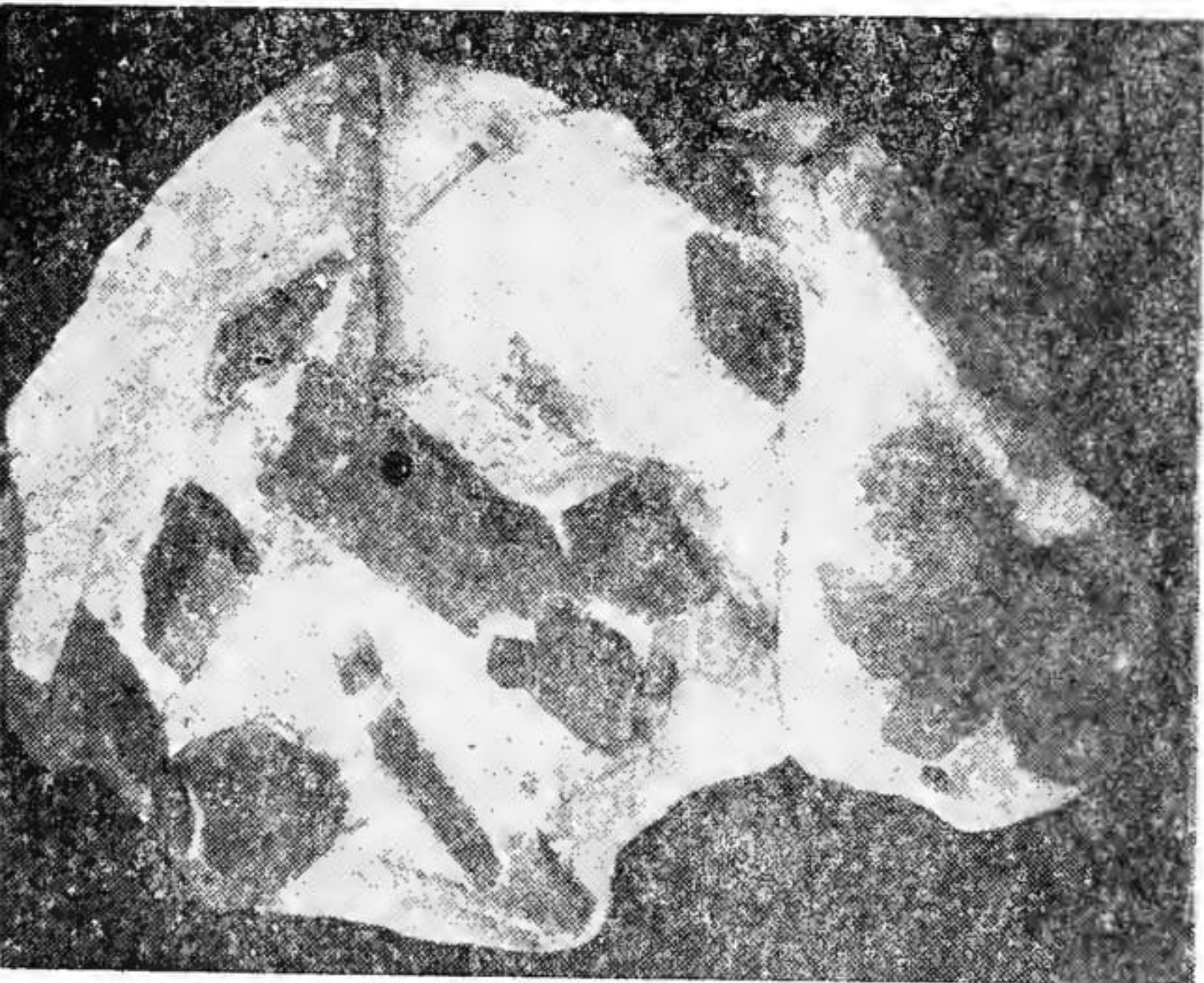
Фондът на НПМ продължаваше да се обогатява с минерални образци от музеите на Института по минералогия и геохимия на редките елементи в Москва и от Института по геология и геохимия в Свердловск (СССР), от Руанда, Монголия, Мароко, Тунис и Заир. От представителния магазин на „Минералсувенир“ в София са закупени минерални образци от СССР — аурипигмент, шеелит, смарагд, стилбит, корунд и др. Сред тях е един голям топазов кристал с тегло 17 kg (фиг. 4 и 5).

През следващите години продължиха да се развиват и разширяват връзките с музеите по минералогия към съответните университети: в Москва и Ленинград (СССР), в Прага и Бърно (ЧССР), във Варшава и Вроцлав (Полша), в Берлин (ГДР) и в Загреб и Скопие (СФРЮ). Съществуват тесни връзки с минераложките музеи към Софийския университет и към Висшия минно-геоложки институт. Благоприятни делови отношения се поддържат с колекционери от СССР, ЧССР, Полша, Италия, Белгия, САЩ и Англия. От тях се получават интересни и редки минерали, които по-трудно се изпращат от музеите.

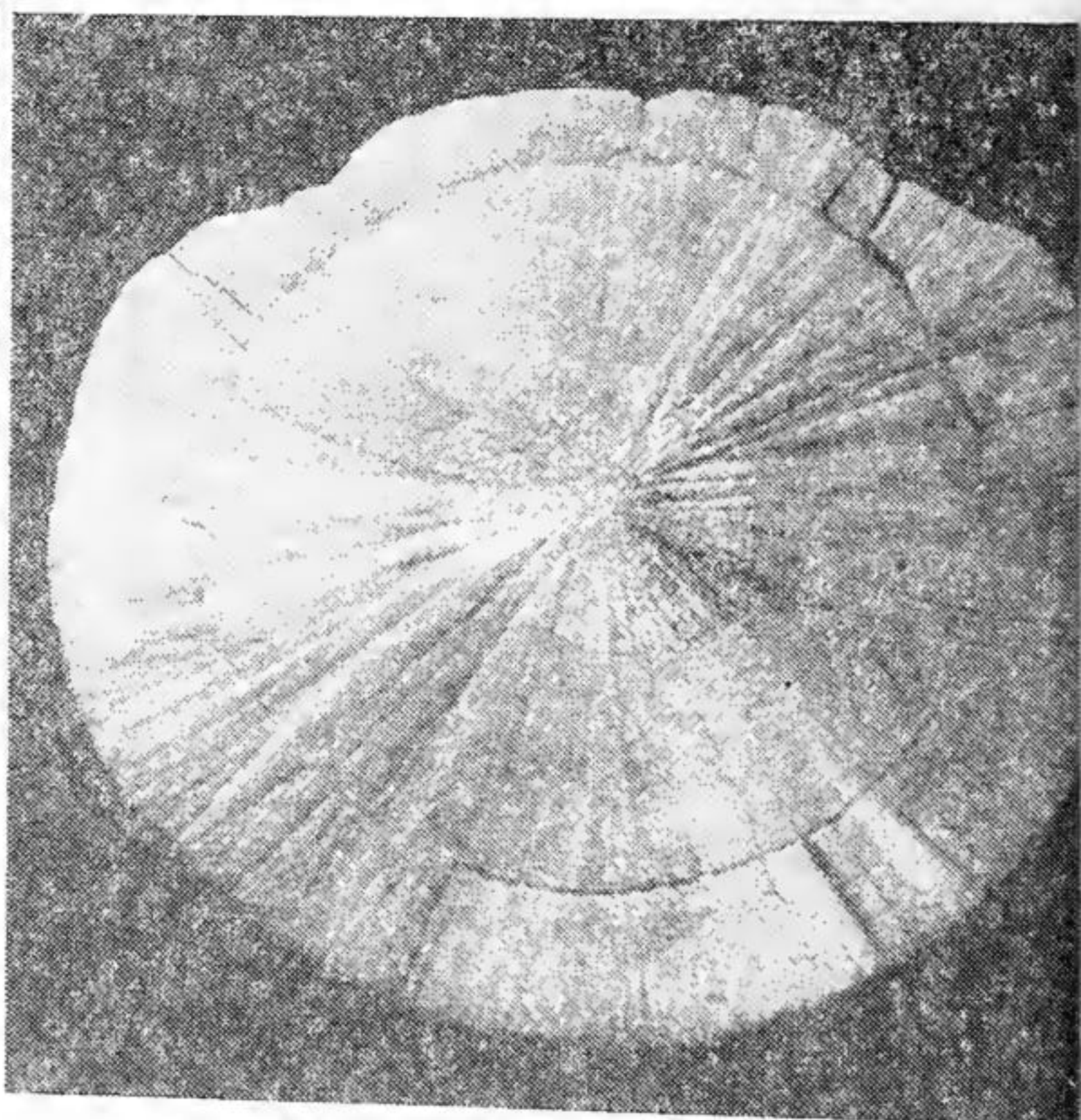
Плодотворни връзки се поддържат с рудодобивните и геологопроучвателните предприятия. През 1982 г. геолозите от рудник „Червено знаме“ към ДМП „Бургаски медни мини“ подариха на музея над 30 различно големи калцитови друзи с едри плочести кристали, а геолозите от МОК „ГОРУБСО“ в Мадан — големи друзи с галенит, сфалерит, халкопирит, кварц и калцит, от ДМП „Флуорит“, с. Михалково, Пловдивска област — флуоритови и калцитови друзи, а също така псевдоморфози на флуорит по калцит. Чудесен образец от чароит $(K, Ba, Sr)(Ca, Na)_2Si_4O_{10}(OH, F)$, открит неотдавна край река Чара в Сибир, бе подарен от директора на ПТП „Минералсувенир“ в Кърджали — инж. П. Парушев. Студенти от университетите в София, Ленинград, Прага и Вроцлав също направиха принос за обогатяване фонда на музея с интересни и редки минерали, събрани от техните страни.

Фиг. 1. Връзките на Националния природонаучен музей с музеите в чужбина

Фиг. 2. Ставролит, п-ов Кола, СССР, НПМ-1001

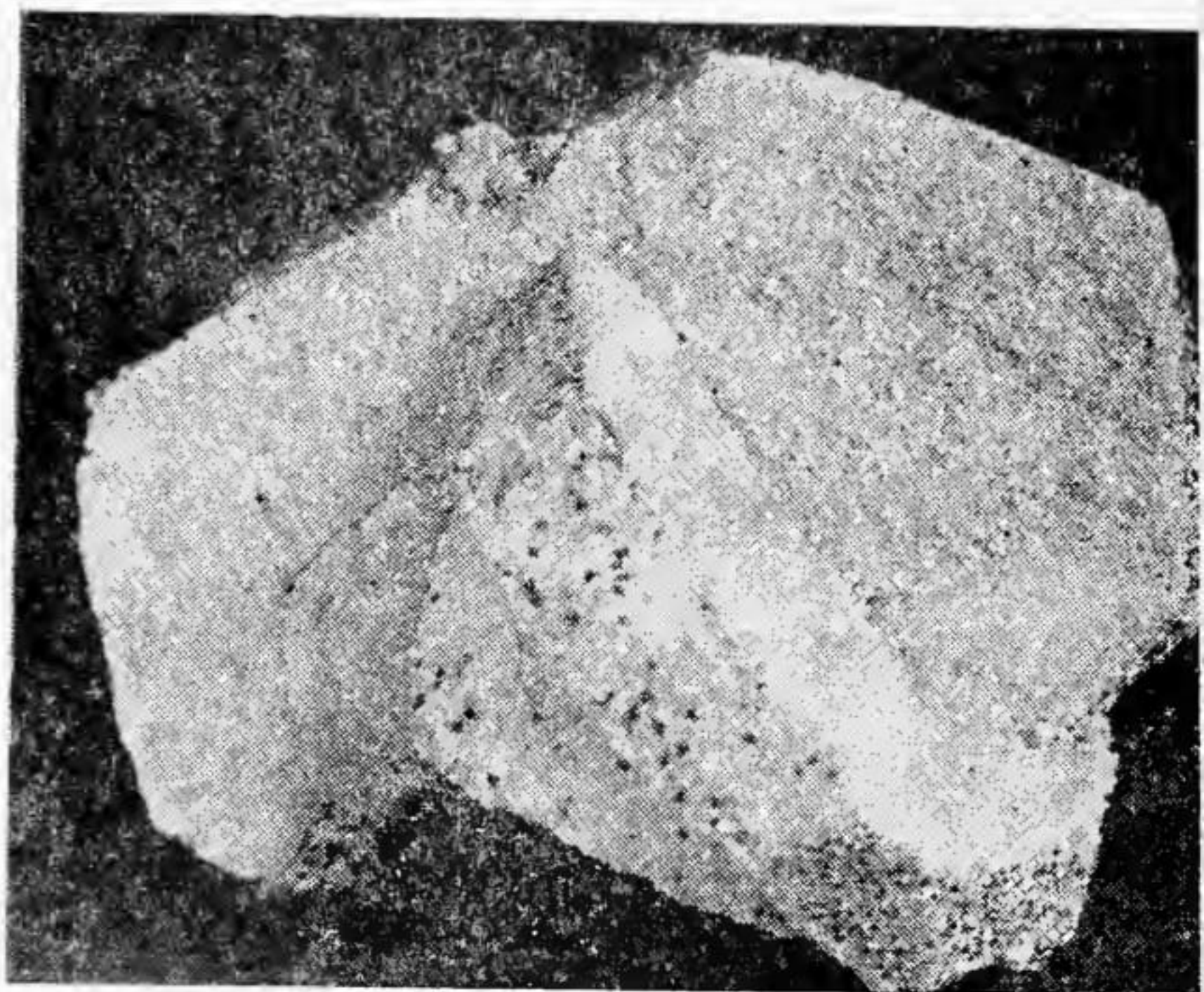

Фиг. 3. Пирит, радиалнолъчист агрегат тип „златен долар“, Спарта, Илинойс, САЩ, НПМ-4663

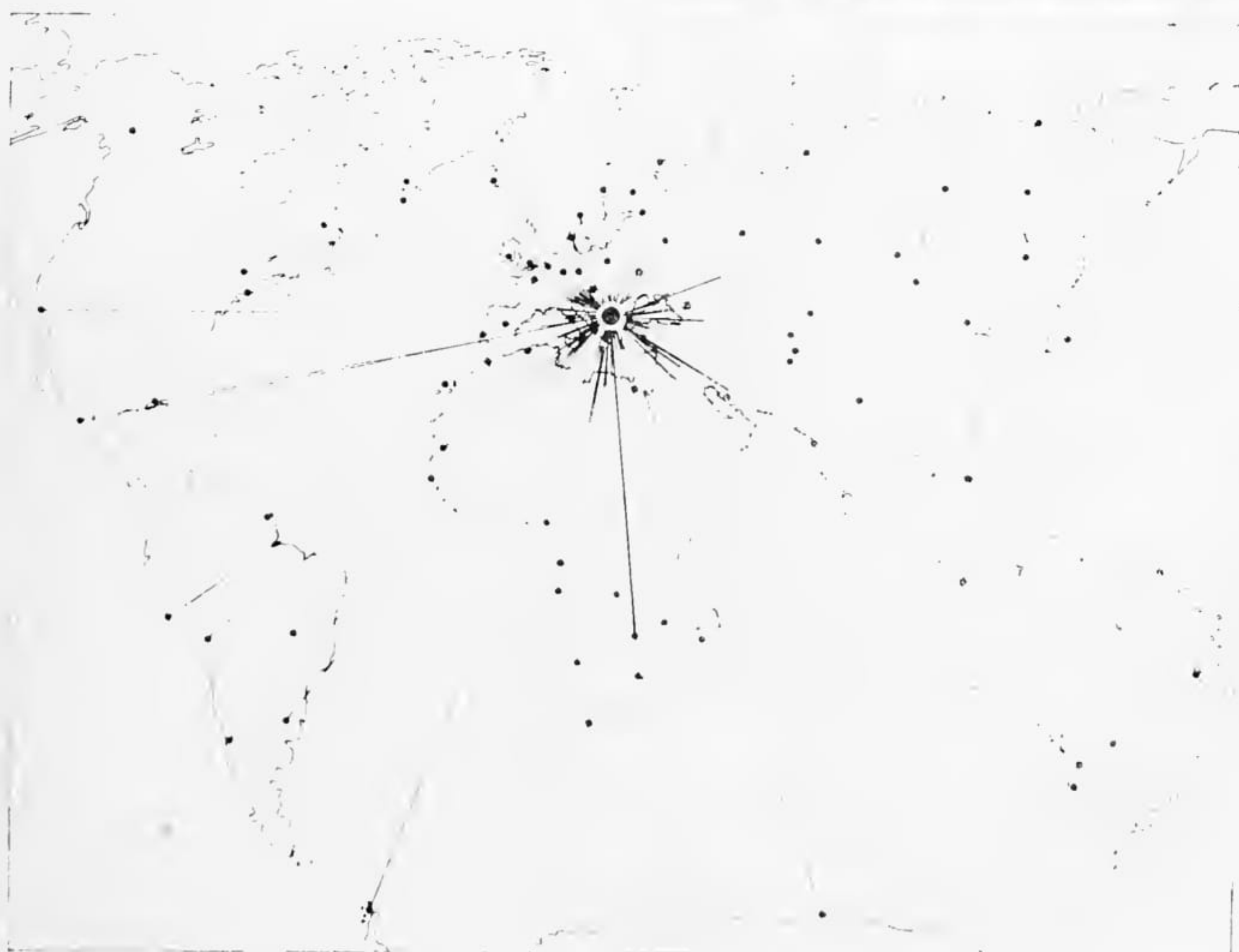

Фиг. 4. Топаз, Волини, УССР, НПМ-2868

Фиг. 5. Псевдоморфоза на феромангандо-ломит по калцит, Мадан, НПМ-4568

Фиг. 6. Страни, от които са постъпили образци във фонда на музея

Много благоприятен момент за създаване на нови плодотворни връзки бе XIII конгрес на Международната минералогическа асоциация във Варна през 1982 г. Тогава бе уговорена размяна на минерални образци и колекции с делегати от Националния музей в Отава (Канада), от Националния музей на щата Виктория в Мелбърн и Австралийския музей в Сидней (Австралия), от Минералого-геоложкия музей в Осло (Норвегия). Впоследствие във фонда на НПМ постъпиха новооткрити и редки минерали от тези музеи, като агрелит, велоганит, серандит, насарсуксит, тулит, гадолинит, циприн, стихтит, заратит и др. По време на конгреса имаше изложба с новооткрити за науката минерали от България и някои типични минерали за нашата страна. Образците от тази изложба бяха предимно от фонда на НПМ. На конгреса бяха подарени малки колекции от Минераложкия музей в Москва, от Централния геолого-проучвателен музей в Ленинград. Интересен подарък получихме от съветската делегация — колекция от новооткрити за науката минерали от СССР. Делегацията на Китайската народна република предаде минерали от месторождения в своята страна и един метеорит. По-късно колеги от геологическите музеи в Магадан и Иркутск (СССР) изпратиха характерни минерали за своите региони. Особено ценни за нас бяха подаръците, които получихме от българските алпинисти з.м.с. Ев. Христов и з.м.с. К. Досков, участвували в хималайските експедиции „Хималаи'81“ и „Еверест'84“. Те предадоха образци от стената на Еверест и от самия връх.

През следващите години нашите връзки продължиха да се разширяват. Бяха разменени колекции с музея на Жеоминас в Луанда (Ангола), с Минния музей в Банска Щявница (ЧССР), с Кралския музей за Централна Африка в Тервурен (Белгия), а от Минералогическия музей в гр. Пуна (Индия), от Естественоисторическия музей в Хавана (Куба) и от българи, живеещи в чужбина — получихме отделни минерални образци. Най-новите ни контакти са с Геоложкия музей в Копенхаген (Дания), Музея за земята във Варшава (Полша) и Естественоисторическия музей в Ню Йорк (САЩ) (фиг. 6).

Напоследък бяха закупени няколко големи колекции с минерални образци от оловно-цинковите месторождения около Мадан. Това са красиви кристални друзи с минерали на първичното хидротермално орудяване (га-

ленит, сфалерит, халкопирит, кварц, калцит и др.) с висока научна и естетическа стойност.

За изтеклите периоди фондът от минерални образци в НПМ е многократно увеличен благодарение на усилената дейност по събирането на нови образци и по поддържането на тесни връзки с рудодобивните предприятия и продължаващото сътрудничество с различните музеи в чужбина. В табл. 1 е представен по години броят на инвентирани минерални образци и на минералните видове във фонда на НПМ.

От изложеното става ясно, че развитието на връзките на НПМ с природонаучните и специализираните музеи у нас и в чужбина е от изключително значение за обогатяване на минералния фонд на НПМ. Ето защо те и занаят пред ще трябва да се разширяват и задълбочават.

Таблица 1

Брой на минералните видове във фонда на НПМ

Години	Инвентирани минерални образци	Минерални видове с разнообразностите
1902	899	235
1950	1009	85
1961	1345	96
1978	2104	316
1985	4628	692

ЛИТЕРАТУРА

- Б у р е ш, И в. 1953. Атанас Стефанов — първи научен сътрудник на Геологическия институт при БАН. — Природа, 4, 82—86.
- К о с т о в, И в. 1984. 95 години Национален природонаучен музей. — Сп. на БАН, 2, 86—92.
- П е т р у с е н к о, С в. 1973. Зеолитови минерали от Южните Шетлъндски острови. — Изв. на Геол. инст., сер. геохим., минерал. и петрограф., 22, 71—72.
- П е т р у с е н к о, С в. 1978. Минераложката експозиция в Националния природонаучен музей. — Музеи и паметници на културата, 18, № 3, 38—43.

Постъпила на 27. 1. 1986 г.

Адрес на автора:
Светослав Петрусенко
Национален природонаучен музей при БАН
бул. „Руски“ № 1, 1000 София

РАЗВИТИЕ МИНЕРАЛОГИЧЕСКИХ КОЛЛЕКЦИЙ ФОНДА НАЦИОНАЛЬНОГО ЕСТЕСТВЕННО-ИСТОРИЧЕСКОГО МУЗЕЯ

Светослав Петрусенко

(Р е з ю м е)

Рассматривается развитие и обогащение минералогического фонда музея на разных этапах его истории. Первая крупная коллекция минералов была подарена музею и составила основу его геологического отдела. Впоследствии из поступающих из страны и из-за рубежа многочисленных материалов образуется нынешняя богатая минералогическая экспозиция. В общей сложности в фондах музея на 1985 г. числятся 4628 инвентаризованных образцов 692 видов и разновидностей минералов. Схематически представлены связи Национального естественно-исторического музея с родственными минералогическими институтами за рубежом, в частности в районах, откуда получены музейные материалы.

DEVELOPMENT OF THE MINERALOGICAL COLLECTIONS OF THE NATIONAL NATURAL HISTORY MUSEUM

Svetoslav Petrussenko

(S u m m a r y)

The development and enlarging of the mineralogical collections of the National Natural History Museum is traced out through the various stages of its history. The first big collection of minerals was endowed to the Museum and thus the foundation was laid of its Department of Geology. Later on, as a result of the numerous materials collected in the Museum both from the country and abroad, the present-day rich mineralogical exposition was arranged. In 1985, the total amount of listed samples in the Museum counted up to 4628 items, comprising of 692 mineral types and varieties. A schematic presentation is made of the relations of the National Natural History Museum with similar mineralogical institutions all over the world, especially in the countries where the museum materials originated.